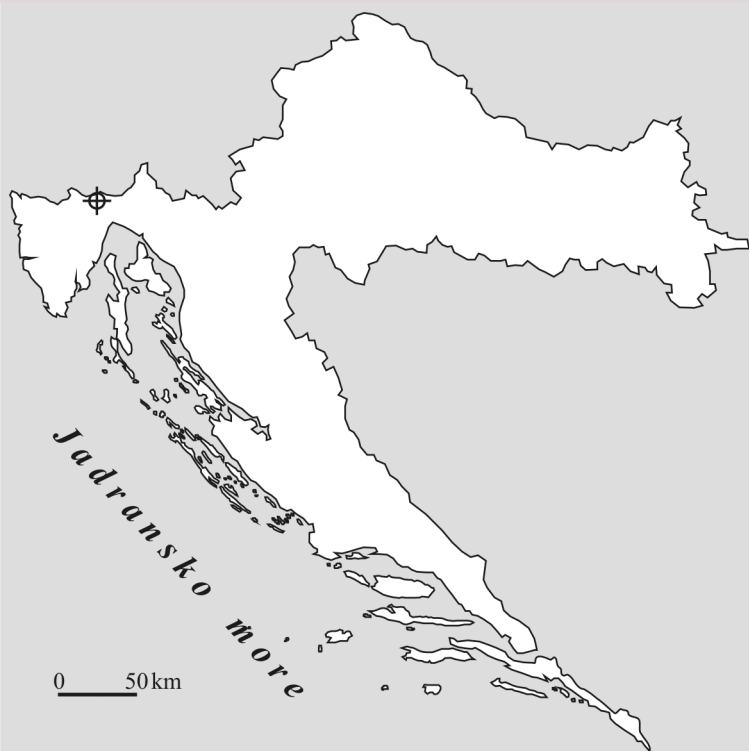

ŠPAROŽNA PEĆINA

PIŠE: Dalibor Reš
Speleološka udruga "Estavela"
Kastav

15

UVOD

Svatko od nas ima neku svoju priču kako je došao do svoje prve jame, istraživanja, špiljarije, ovo je jedna od takvih... U blizini Kastva nalazi se Šparožna pećina, o njoj su pričane svakojake nevjerovatne priče: podzemna jezera, splav, izlaz na otoku Cresu, poginuli junaci i slični mitovi kakvi se često lijepo na spomen o špiljama, a najčešće nemaju ama baš nikakve veze sa stvarnošću. Potaknuti takvim pričama, puni mladenačkih prišteva i "iskustva" iz lokalnih njemačkih podzemnih bunkera početkom devedesetih krenuli smo na nekoliko ekspedicija ne bismo li pronašli to čudo! U međuvremenu istražene su i neke plitke jame tehnikom "špage s čvorovima". Jednom prilikom roditelji su nas spašavali iz jame iz koje se nije dalo izaći i slične dječje igrarije koje odrasli ozbiljni nazivaju neodgovornim glupiranjem. Špilja je pronađena, dobar dio je "istražen", a mi smo ostali zaraženi i često joj se vraćali. Mnogi su klinci kao moja generacija pohodili Šparožnu prije i poslije nas te pohranili svoje *huckleberryfinske* avanture u svoja sjećanja. Mi smo avanturu nastavili, a kako je ova špilja glavni krivac za osnivanje Estavele, red je da vas upoznamo s našim dragim inkvizitorom (hladno, mokro, tvrdo).

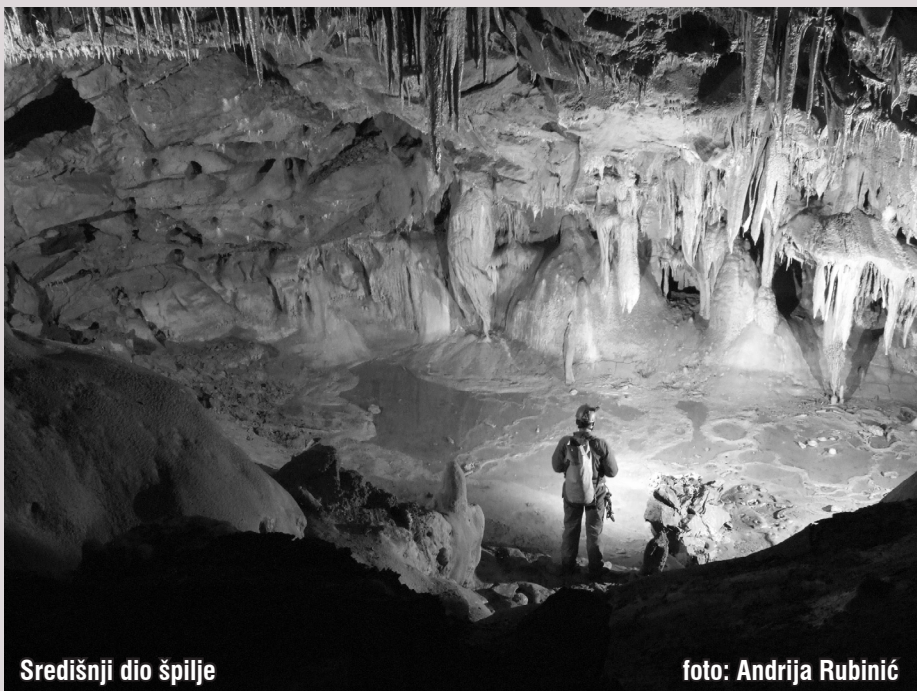
POLOŽAJ ŠPILJE

Šparožna pećina sa 607 m dužine i 112 m dubine najveća je špilja Kastavštine, a nalazi se između sela Brajani i Breza. Naziv je dobila prema istoimenom dijelu šume poznatom kao Šparožna lužina u kojoj se i nalazi. Ulaz u špilju nalazi se u donjem rubu *ubave* vrtače zapadno od vrha nepoznatog imena (477 m n.m.), u blizini makadamskog

puta koji veže Brajane i Brezu. Špilja se nalazi na krškom platou Kastavštine, koji dijeli Čičariju i Gorski kotar. Ulaz u špilju nalazi se oko 600 metara u smjeru zapad-jugozapad od Mačkovog vrha (504 m n.m.).

NAZIV ŠPILJE

Ova špilja ima mnogo naziva. Tijekom više od 130 godina istraživanja, iz literature, ali

Središnji dio špilje

foto: Andrija Rubinić

Kamenice

foto: Andrija Rubinić

i iz predaje, mogli smo čuti razne nazive kao: Šparužna jama, Sparožna, Šparožna, Šparužina, Sparožna, Vela jama, Jurčićeva, Grotta degli asparagi, Grotta fuia, Die Wilde Spargelgrotte, Gergesen grotte, Grotte di Kastua. Kako je dobar dio prvih istraživača ove špilje stranog podrijetla (talijanskog i njemačkog), moguće je da u svoje izvještaje nisu upisali dijakritičke znakove koji su im nepoznati, a kasniji istraživači navodili su poznate podatke iz literature i tako nastavili kopirati pogrešku. Uz prve strane istraživače, poznati su nam i članci domaćih autora koji, kao i negdašnji načelnik Kastva, Kazimir Jelušić, navode naziv „Šparožna pećina“ koji smo prihvatili kao stvarni i originalni naziv ove špilje.

OPIS ŠPILJE

Špilju općenito gledajući možemo opisati kao glavni kanal dug 317 metara koji se od ulaza razvija u smjeru sjevera, od njega se odvaja nekoliko kraćih kanala, najduži bočni kanal odvaja se 170 m od ulaza u smjeru istoka, zatim zakreće u smjeru sjeveroistoka. Na kraju glavnoga kanala nakon 25-metarske prevjesne vertikale ulazimo u 85 metara dugi prostrani visoki kanal koji se razvija u smjeru istok – zapad.

U kraju zapadnog dijela ovoga kanala na 112 metara dubine nalazi se najniža poznata točka ove špilje. Špilja je duboka 112 metara i dugačka 607 metara, većinom kanala prevladavaju razni oblici speleothema.

U manje šturoj varijanti opisa podijelit ćemo špilju prema pristupačnosti. Maštovito nazivamo "Prvi dio" prolazni dio špilje koji može proći svaki posjetitelj bez poznavanja speleoloških tehnika. Bio je turistički uređen za vrijeme Austro-Ugarske i kroz njega su u kosinama uklesane stepenice ili izrađene od kamenoga kršja. Ulazni dio nakon metalnih vrata spušta se blago u dubinu uz nekoliko izrađenih stepenica, spušta se na plato na kojem je talijanska vojska nakon Rapalskog ugovora zbog blizine granice s Kraljevinom SHS postavila skladište municije. U to vrijeme špilja je dosta devastirana. Na samo nekoliko mjesta špiljski se strop spušta do 1,5 metara iznad tla, prostorom dominira nekoliko lijepih sigastih kamenica, stalagnata, ktita, gmita iza kojih posred kanala put priječi nekoliko metara visoka stijena koju je moguće obići s obje strane, kanal postaje prostraniji, nigdje nije niži od 10 a uži od 5 metara. U proširenju s lijeve strane na 50-ak metara od ulaza nalazi se mjesto na kojem su brložili špiljski medvejdi u završnom dijelu gornjeg

pleistocena, tj. u trećem virmskom stadijalu (Würm 3). Uz isti lijevi zid djelomično su sigovinom prekrivena medvjeda brušenja. Nakon 60-og metra kanal se sužava na 1 x 1,5 metara. Vidljiva su oštećenja stijene od miniranja kojim se prohodnim učinilo suženje u kojem su zapinjali prvi deblji posjetitelji ove špilje 1885. godine. Može se pretpostaviti da je to suženje bilo zapreka i prastanovniku ove špilje *Ursus spelaeus* čije ostatke akademik Malez nije pronašao dublje od ovoga ulaznog dijela. Nakon 5 – 10 metara kanal se opet širi na desetak metara širine i visine, kanal se počinje strmije spuštati i u prvoj trećini kanala prostorom dominiraju veliki stalaktiti s lijeve i saljev s desne strane, na ovom je mjestu snimljena dosad najstarija poznata fotografija u ovoj špilji. Fotografija dijeli prvo mjesto s Hircovom fotografijom iz špilje Lipa kod Lokava kao najstarije fotografije snimljene u podzemnom dijelu neke špilje u Hrvatskoj. Kanal se nastavlja 40-ak metara stepenicama uklesanim u sigasti saljev prostranim kanalom i vodi do horizontalnog dijela s prekrasnim kamenicama, koje su najljepše kad su ispunjene vodom. Godine 1885. austrijski speleolog Kraus u djelu *Hohlenkunde* spominje ove kamenice i uspoređuje ih s poznatim kamenicama iz

Škocjanskih jama. Plafon se u dvorani s kamenicama spušta do metar od tla iza čega se kanal račva u dva kraka. Lijevi krak započinje prostranom dvoranom 25 x 15 m, višom od 20 metara, u njoj se u sjevernoj niši skrivaju potpisi najstarijih istraživača i posjetitelja. Kanal nastavlja strmo kamenim stepeništem i vodi u sigama lijepo tapeciranu sobu s dvije vertikale duboke nekoliko metara. Kanal nastavlja kroz suženje uzbrdo i nakon nekoliko metara ulazi u prostranu dvoranu koja se nastavlja uzbrdo u početku u smjeru istoka, a zatim još gotovo 50 m u smjeru sjeveroistoka do zarušenja koje će vjerojatno nagraditi buduće uporne kopače.

Ako od kamenica nastavimo kanalom ravno, nakon desetak metara put prijeći sigasti saljev koji je zatvorio prolaz tлом u nastavak glavnoga kanala. Kako bi se zaobišlo zapreku, moguće je ispenjati kamin u desnom zidu stijene, koji vodi na vrh sedam metara visokog saljeva. Nakon nešto kraćeg spusta službeno počinje "drugi dio" špilje "za vještije" koji nakon nekoliko metara otkriva "jezero" vode cijednice na glinenoj podlozi dugo do 15 m a duboko manje od pola metra. Iza "jezera" nastavlja oko 7 m širok i 6 m visok kanal preko kamenih blokova 30-ak metara kroz zarušeni dio, a zatim lijepo osigani dio koji se na kraju račva. Ovim prostorom dominira stalagnat koji izlazi iz dimnjaka što ga 2006. penje Markanjević, no dimnjak se zatvara. Lijevi se kanal strmo penje i završava nakon 20-ak metara, a desni nastavlja u smjeru sjeveroistoka. Ovaj "drugi dio" posjetilo je manje ljudi od "prvog" i bolje je očuvan iako je i on devastiran što od potresa, što od ljudske gramzljivosti. Desni je kanal u svojih 40-ak metara većim dijelom uzak i nizak, ovdje se može čuti i od najpristojnijih što im je na umu, a dovodi nas do maštovito nazvanog "trećeg dijela" špilje. Dva spita pa fiks, devijator, zatim 25 m previsa vodi nas u gusto blato nepoznatog dijela špilje koju je pohodila cijela Kastavština i dobar dio austro-ugarskih turista Opatije bajne. Ovu smo vertikalu otkrili početkom devedestih, a bili smo toliko pametni da nismo išli niz vertikalu našim "užetom s čvorovima" koje ne bi stiglo do tla, pa su prvi u ovaj dio špilje ušli speleolozi "Pauka" iz Fužina kod kojih smo pohađali speleoškolu. Kasnije smo pokušali slobodno ispenjati jedan "penj", no nije išlo. Zbog tada našeg neimanja bušilice, 2001. stiže I. Glavaš iz tadašnjeg Speleo-kluba "Hada" i tehnički penje blatni zid, zatim drugom prilikom i D. Basara iz Speleološkog odsjeka Dubovac nastavlja penj koji na kraju dovršava D.

Veljković iz Estavele 2004. te do kraja penje 25 metara visok blatni zid do okna u kojem pronalazi još 20-ak metara kanala, iza kojega smo mi u proteklih sedam godina izmaštali četiri Lečugilje. U kanalu je istražena još jedna kraća vertikala, a nekoliko je dimnjaka ostalo da nas svrbi za dolazeće dane. Nakon istraživanja svih najvećih nada i bušenja balona s upitnicima do 2007. godine T. Valenčić, M. Borovec i D. Reš izrađuju nov, potpun i precizan topografski nacrt. Prijašnjih 445 metara dužine postaje 607, a 50 postaje 112 m dubine. Teren iznad špilje djelomično je istražen. Pronašli smo i istražili desetak špilja i jama, a sigurno će ih biti još.

POSEBNE VRIJEDNOSTI ŠPILJE:

Nalazište špiljskog medvjeda (*Ursus spelaeus*)

Šparožna pećina najveća je i najprostranija špilja Kastavštine. U ulaznom dijelu, prilikom preuređenja za skladište eksploziva i goriva u pleistocenskim naslagama pronađene su kosti i zubi špiljskog medvjeda. Prve nalaze špiljskog medvjeda iz Šparožne pećine prema kazivanju Marija Rossia (prvi ravnatelj Prirodoslovnog muzeja u Rijeci) i kustosice Mirjane Legac, Osvaldo Ramous (speleolog, Club alpino Fiumano) poklonio je Prirodoslovnomu muzeju u Rijeci.

Ti su nalazi sad pohranjeni u Prirodoslovnome muzeju u Rijeci, a među njima se ističe cijela i dobro sačuvana lubanja odrasloga špiljskog medvjeda. Na oko 40 metara od ulaza nalazi se manje proširenje u obliku nepravilne prostorije. Uza zapadnu bočnu stijenu ovog proširenja primijećene su na tlu u špiljskoj ilovači dva plitka tanjurasta udubljenja promjera 2,5 –

Penj u drugom dijelu špilje

foto: Dalibor Reš

3 metra i dubine do 50 centimetara; to su karakteristična tzv. "medvjeda gnijezda". Na bočnoj stijeni u spomenutoj nepravilnoj prostoriji približno do visine od jednog metra zaobljeni su i izglačani svi izbočeni dijelovi stijene i to su tzv. "medvjeda brušenja". Mjestimice su medvjeda brušenja izjedena od agresivne vode cijednice, pa su na tim dijelovima hrapave površine, a mjestimice su prekrivena tankom sigastom korom. Morfometrijske analize i usporedba s populacijama špiljskih medvjeda iz više drugih lokaliteta pokazuju da se proporcije špiljskog medvjeda iz Šparožne pećine kreću posve blizu maksimalnim metričkim vrijednostima u varijacijskom rasponu za pojedine skeletne dijelove. Populacije špiljskih medvjeda s maksimalnim skeletnim proporcijama, kao npr. iz Medvjede pećine u Gorskom kotaru, špilje Megare u Bosni i Hercegovini i drugima živjele su potkraj gornjeg pleistocena, tj. u trećem virmskom stadijalu (Würm 3), a to analogno vrijedi i za medjedu populaciju u Šparožnoj. U dubljim dijelovima špilje iskapano su dvije sonde u kojima nisu pronađeni ostaci kostiju ili drugih organskih ostataka. Sondiranja koja su provedena na ulaznim dijelovima špilje rezultirala su samo fragmentima i zdrobljenim kostima

špiljskog medvjeda, pa se prema tome može zaključiti da su medvjedi u gornjem pleistocenu naseljavali samo ulazni dio špilje.

Jedna od najstarijih fotografija iz hrvatskog podzemlja

U članku anonimnog autora iz 1911. godine objavljenom u *Viencu* pod planinarske je vijesti priložena fotografija snimljena u Šparožnoj pećini ispred velikih stalaktita. Koliko je nama poznato, radi se o najstarijoj fotografiji snimljenoj u Šparožnoj pećini. Iste godine D. Hirc snimio je fotografiju iz unutrašnjosti špilje Lipe (Lokvarke). Te su fotografije dosad poznate kao najstarije fotografije snimljene u podzemlju na području Hrvatske.

Zaštita špilje Šparožna pećina

Godine 1998 Speleološka udruga „Estavela“ i Grad Kastav tražili su pred prostornim planom Primorsko-goranske županije da se zbog svojih bogatstava špilja Šparožna pećina pravno zaštiti. Zavod za razvoj, prostorno uređenje i zaštitu okoliša Primorsko-goranske županije predlaže zaštitu Šparožne i Črljenične pećine kategorijom spomenika prirode. Nažalost taj postupak još traje te se Šparožna pećina još vodi samo kao prijedlog

za zaštitu.

KRONOLOGIJA VAŽNIJIH DOGAĐAJA VEZANIH ZA ŠPIlju

1879. Josef Stussiner – u entomološkoj ekspediciji Istrom provodi biospeleološko istraživanje špilje

1885. Fran Mavar iz Mavri pronalazi špilju te o tome obavještava Općinu Kastav

1885. špilju posjećuju gospoda J. Bakarčić, N. Butković, Vlah i načelnik Munić

1885. špilju posjećuje slavni austrijski speleolog Kraus i opisuje prekrasne kamenice uspoređujući ih sa Škocjanskim

1886. na poziv kastavske općine špilju posjećuje Anton Hanke, speleolog iz Trsta i procjenjuje da je špilja lijepa i pogodna za turističko uređenje

1886. Grad Kastav ulaže 120 forinti za širenje ulaza špilje, zidanje i zatvaranje ulaza drvenim vratima, širenje uskih dijelova miniranjem, izradu stepeništa na strmim dijelovima te za promociju među turistima Opatije

1886. špilju istražuju riječki speleolozi iz Cluba alpino Fiumano i vode kastavske općinare

Prečnica na kraju drugog dijela špilja

foto: Andrija Rubinić

Krajem 19. st. svećenik i ravnatelj škole u Kastvu nudi općini 2000 kruna za špilju, no općina ga odbija. Istovremeno općina Kastav ulaže 1000 kruna u izgradnju puta od Jurdani do špilje i postavljanje metalnih vrata na njezin ulaz

1913. špilja izlazi u vodiču Guida Depolia *Rijekom i njenim planinama*

1920. nakon potpisivanja Rapalskog ugovora špilja potpada pod Italiju. Budući da se nalazi u blizini granice s Kraljevinom SHS, služi kao vojno skladište te biva uništavana

1926. špilja je objavljena pod rednim brojem 15 u *Riječkom speleološkom katastru "Catalogo dei fenomeni carsici della Liburnia"*

1926. o špilji se piše u slavnoj speleološkoj monografiji *2000 grotte* u Trstu

1927. poznati riječki speleolog i entomolog Guido Depoli piše članak o špilji i objavljuje njezin prvi nacrt

1953. akademik JAZU, Mirko Malez iz Zagreba započinje paleontološka istraživanja špilje

1960. speleolozi zagrebačke Speleološke sekcije Hrvatskoga geografskog društva provode istraživanja u svrhu turističke valorizacije te izrađuju nacrt špilje

1994. članovi Planinarskog društva Kastav s B. Butkovićem na čelu otkapaju zarušenje i zatvaraju ulaz špilje

1997. osnivanje Speleološke udruge „Estavela“ i nastavak istraživanja

1998. članovi Udruge istražuju novopronađene kanale

1999. Šparožna špilja predložena za zaštitu kao spomenik prirode

2001. biospeleološka istraživanja špilje – B. Jalžić iz SOŽ-a i HBSD-a

2001. – 2004. tehničko penjanje „dimnjaka“ u „trećem dijelu“ špilje, penju I. Glavaš, D. Basara i D. Veljković

2006. tehničko penjanje „dimnjaka“ u „drugom dijelu“ špilje, penje I. Markanjević

2004. – 2007. T. Valenčić, M. Borovec i D. Reš završavaju topografsko snimanje svih istraženih dijelova špilje

LITERATURA

Anonimus, Sparožna pećina, *Naša sloga*, br.27, 2.6.1885.

Anonimus, Sparožna pećina, *Naša sloga*, br. 33. Trst, 1886.

Izletnik, Izlet u Šparožnu pećinu pokraj Kastva, *Riječki novi list* (podlistak), br. 153-157, Rijeka, 26.6. –4.7.1909.

Izletnik, Sparožna pećina blizu Kastva, *Vienac*, (planinarske vijesti), str 319, Zagreb, 1911.

Servazzi O., Alle grotte Sparozna e di Permani, *Liburnia* vol XV., str 1-3, Rijeka 1921.

Bertarelli & Boegan, Due milla grotte, *Sparozna* str 391 Trst, 1926.

Depoli G., Le caverne nei dintorni di Permani VI., grotta degli Asparagi, *Liburnia*, br.2 god. XX., str. 51-54 Rijeka, 1927.

Baučić I, Sparožna i Crljenčina pećina, Elaborat za turističko društvo u Kastvu, str 1-28, Zagreb, 1960.

Malez M., Istraživanje paleolitika i mezolitika na području Liburnije, *Liburnijske teme*, br.1., str 19-49, Opatija, 1974.

Malez M., Paleobiološke osobitosti špilje Sparožne u Kastavštini, IX. Yu speleološki kongres, Str. 681-695, Karlovac 1984.

Koraljka Klepač, usmena predaja muzejskog savjetnika Prirodoslovnog muzeja u Rijeci, u Rijeci, 2010.

ŠPAROŽNA PEĆINA

Have a look at the explorations of Šparožna pećina, the biggest cave of the Kastavština region with its rich tourist, paleontological and speleological history. It homed cave bears, one of the oldest photographs of the Croatian Karst underground was taken in this cave, and it was a tourist cave in the Austro-Hungarian Empire. The article provides you with a historical background of the cave, contemplates its real name and value, and describes the most recent explorations that it has witnessed.

Šparožna pećina, Kastavština, Primorje

istražili: Club Alpino Fiumano, HAZU, SS Hrvatskog Geografskog Društva,
SU Estavela, SO HPD Željezničar, SD Pauk, SK Had, SO HPD Dubovac i SU Spelunka

topografski snimili: Dalibor Reš, Martina Borovec i Tina Valenčić

mjerili: Danijel Veljković, Alen Kapidžić, Tina Valenčić,
Letricija Linardić, Martina Borovec, Dalibor Reš

dužina: 607 m
dubina: 112 m

